

Narren, den tvångsmässige vitsaren som spegel.

I de båda pjäserna Twelfth Night och Hamlet förkommer på flera ställen vitsande och avfyrande av kvickheter. Det mesta av vitsande i den sistnämnda pjäsen åstadkoms av prins Hamlet själv, och i Twelfth Night levereras flest kvickheter av narren Feste. Feste och Hamlet: två roller som har en glänsande förmåga att använda språkets mångtydighet och dess möjlighet till metaforer.

Hamlet verkar ha vitsandet som en andra natur och i sin spelade galenskap har han full möjlighet att uttrycka sanningar med hjälp av bildspråk och ordlekar. Narren Feste i Twelfth Night kan inte öppna munnen utan att det kommer en lustighet, mer eller mindre rolig för vår tids öron. Innehållet i deras respektive kvickheter är förstås olika, Hamlets drar mer åt det mörka, Festes humor kanske mer parodierar lärdom, men förmågan att raskt finna sig och ge svar på tal har de båda.

Följande replik från Feste (I:5) innehåller en tanke som är viktig för båda pjäserna:

Clown (Feste):
Wit, an't be thy will, put me into good fooling!
Those wits, that think they have thee, do very oft
prove fools; and I, that am sure I lack thee, may
pass for a wise man: for what says Quinapalus?¹
'Better a witty fool, than a foolish wit.'

The Fool, Galningen och Narren, the Clown, är i båda pjäserna en spegel där de andra rollgestalternas dårskaper blir synliga för publiken. Vi får en rikare uppfattning om den speglade med hjälp av reaktioner från omgivningen och från den drabbade själv. Oftast förstår dock inte offret vad vitsandet eller metaforerna går ut på. Men vi gör det.

Exempel från Hamlet: Rosencrantz vill veta var den döde Polonius finns. Prinsen vitsar bort frågorna och kallar förolämpande Rosencrantz för svamp. Hamlet måste till slut förklara sin bild: du kommer så småningom kommer att bli urkramad och bortkastad. (IV:2)

Hamlet:
Besides, to be demanded of a sponge! what
replication should be made by the son of a king?

Rosencrantz:
Take you me for a sponge, my lord?

Hamlet:
Ay, sir, that soaks up the king's countenance, his
rewards, his authorities. But such officers do the
king best service in the end: he keeps them, like
an ape, in the corner of his jaw; first mouthed, to
be last swallowed: when he needs what you have
gleaned, it is but squeezing you, and, sponge, you
shall be dry again.

Rosencrantz:
I understand you not, my lord.

Hamlet:
I am glad of it: a knavish speech sleeps in a
foolish ear.

¹ Quinapalus, är med stor säkerhet en av Feste (på stället uppfunnen) auktoritet. Han gör likadant på fler ställen i pjäsen. Exempel hämtade från auktoriteter, gärna antika, var en självklar del av tidens argumentationskonst.

Ett annat exempel är den konstfärdigt genomförda bilden, full med dubbelydningar, av hur Guildenstern, som inte ens kan hantera en enkel blockflöjt, försökt hantera människan Hamlet. Sista raden går vidare bland instrumenten och leker med betydelsen av ”fret”, (”reta upp” eller ”greppband” på en viola eller luta.) (III:2)

Hamlet:
You would play upon me; you would seem to know
my stops; you would pluck out the heart of my
mystery; you would sound me from my lowest note to
the top of my compass: and there is much music,
excellent voice, in this little organ; yet cannot
you make it speak. 'Sblood, do you think I am
easier to be played on than a pipe? Call me what
instrument you will, though you can fret me, yet you
cannot play upon me.

I Twelfth Night, I:5, leder Feste i bevis att det i själva verket är den sörjande Olivia som är narren. På köpet får vi en beskrivning av Malvolios karaktär i samtalen som följer. I akt III:1 kan vi i publiken ana att Feste genomskådat Violas förklädnad genom flera antydningar han gör. Replikskiftet är en duell med ord och Viola säger på slutet av dialogen:

Viola:
This fellow is wise enough to play the fool;
And to do that well craves a kind of wit:
He must observe their mood on whom he jests,
The quality of persons, and the time,
And, like the haggard, cheque at every feather
That comes before his eye. This is a practise
As full of labour as a wise man's art
For folly that he wisely shows is fit;
But wise men, folly-fall'n, quite taint their wit.

En narr behöver god människokänedom för att kunna vitsa vid rätt tillfälle, och en känsla för rätt tid och plats. Det är en konst som Hamlet skulle behöva lära sig av Feste. Hamlet kan vitsa vilt och nästan som i desperation. Även i de mest förfärliga situationer använder han en kvickhet som en dolkstöt. Till exempel när han möter drottningen efter teaterföreställningen. (III:4)

Gertrude: Hamlet, thou hast thy father much offended.
Hamlet: Mother, you have my father much offended.
Gertrude: Come, come, you answer with an idle tongue.
Hamlet: Go, go, you question with a wicked tongue.

De kvicka svaren är i sig en spegel av Gertrudes ord, och scenen kulminerar när Hamlet säger att han ska visa en spegel för drottningen där hon ska se sitt innersta. (Vilket han kanske också konkret gör).

Vitsmakarna blir speglar så vi ska se fler sidor hos de andra rollerna.
Men gömmer de sig själva bakom speglarna?

Feste:

**Well, God give them wisdom that have it;
and those that are fools, let them use their talents.**

Pjästexter hämtade från: <http://www.shakespeare-online.com/plays/>